

AZ EMBERI BIZTONSÁG ÉS A „KLASSZIKUS BIZTONSÁGFELFOGÁS” VISZONYRENDSZERE

1. Bevezetés

In medias res...a hidegháború időszakának végével a nemzetközi viszonyrendszer, a biztonságkezelés globális rendszere radikálisan megváltozott. A problémák nem csökkentek, hanem hatványozódtak. A „Vesztfália-i békéhez” kapcsolt gondolkodásmód keretei hirtelen szűknek bizonyultak, valamilyen megoldásra volt szükség. 1994-ben az ENSZ UNDP jelentésében felbukkant egy kifejezés, a human security avagy az emberi biztonság.

A humán/emberi biztonság kifejezéssel kapcsolatban számos kérdés vetődött és vetődik fel. Mit is jelent valójában? Nem volt előzmény nélküli, sőt, jól volt időzítve és jó lehetőségnek tűnt a konvencionális gondolkodás korlátainak az áttörésére, a pozicionálásra, az érdekérvényesítésre.

Maga a *human* névszó sem egységesen értelmezett magyarul. Nem derül ki, hogy egy, egyedi, konkrét természetes személyről van-e szó, vagy általában az emberről, emberek csoportjáról, közösségről, etnikumról, népről, stb. A korábbi, a népről, a nemzetről alkotott kép a XX. század végére már nem működött, teljesen új helyzet állt elő. Az emberi biztonság kapcsán keveredik a viszonyrendszeri alany és a tárgy értelmezése is. Van kísérlet a Maslow-i szükséglet-hierarchia egyfajta bizonyítékként való felhozására is, de a szükséglet, igény és kereslet értelmezése során kiderül az ellentmondás. Ezen túl a koncepció politikai, gazdasági, jogi, szakmai, tudományos megítélése is eltérő.

A magyar szakmai és köznyelvben a humán biztonságnak vannak más jelentései is: (1) az intézményi, vállalati működéshez köthető emberi kockázati tényező megjelenítése (pl. munkabiztonság, ahol a humán erőforrás a veszély kiindulópontja). (2) IT-biztonság. Az ember, mint a leggyengébb láncszem. (3) Tapasztható „áthallás” is a magánszemélyek biztonságával kapcsolatban, mondván, hogy az egyén biztonságáról van szó (magánbiztonság). Látható, hogy a formailag azonos szavak más-más jelentést takarnak. Tisztázás és kiindulás céljából nézzük meg, hogy eredeti angol nyelvi környezetben, általános értelemben, enciklopedikus megközelítésben hogyan jelenik meg a „*human security*”!¹ (Saját fordításban - Szerző). „*A humánbiztonság a nemzeti és nemzetközi biztonság olyan megközelítése, amely az embert, valamint annak komplex társadalmi és gazdasági beágyazottságát helyezi a középpontba.(...) A humánbiztonság az egyénekre koncentrál, célja, hogy az embereket megóvja a hagyományos (pl. katonai) és nem hagyományos fenyegetésektől (pl. elszegényedés, járványok). A biztonság továbbgondolása nem jelenti az állami szintű biztonság háttérbe szorítását, sokkal inkább kiegészítését. (...)*” Van tehát egy nem letisztult és érdekalapon értelmezett koncepció, egy sor megoldatlan,

¹ Human security, political science. Written By: Catia Gregoratti, In: Encyclopaedia Britannica
Forrás:<https://www.britannica.com/topic/human-security>, (Letöltés ideje: 2017.07.12.)

globális, regionális, lokális humán és biztonsági probléma, és valamilyen szintű, de érdekmotivációs törekvés a megoldásra, vagy a helyzet kihasználására.

2. Előzmények és megoldáskeresés

„A hidegháború után erősödött az igény a biztonság olyan felfogása iránt, amely elismeri, hogy a fenyegetések és sebezhetőségek nem katonai területeken is megjelenhetnek.(...)A biztonság tágabb értelmezésének napirendre tűzését mindenekelőtt a nemzetközi gazdaság folyamatai tették szükségessé.(...)”² A vesztfáliai béke által megalapozott nemzetközi rendszer, szuverén, azaz a kormány, a terület és a lakosság egységére épülő államokon alapul. (Három alapelv: a territorialitás, a szuverenitás és a legalitás.)

A bipoláris világrend megszűnése után a nemzetközi viszonyrendszerben új potens szereplők jelentek meg, akik/amelyek egy változat szerint, az alábbiakban (is) csoportosíthatók³: „(1) Nemzetállamok; (2) Nemzetközi kormányzati szervezetek/intergovernmental organisations (IGOs): kormányközi megállapodások alapján jönnek létre: ide tartozik többek között az ENSZ és szakosított szervei, a katonai szövetségek (NATO), Nemzetközi Valutaalap (IMF), Világkereskedelmi Szervezet (WTO);(3)Nemzetközi nem-kormányzati szervezetek/non-governmental organisations (NGOs): olyan szervezetek, amelyeket nem kormányok hoznak létre, hanem több országból származó civil személyek, illetve szervezetek. Ebbe a kategóriába tartozik például a szakszervezet nemzetközi szövetségei, a multinacionális vállalatok, a nemzetközi szakmai szövetségek; (4) Nem központosított kormányzati szereplők: az államon belüli regionális, városi és helyi önkormányzatok; (5) Államon belüli nem- kormányzati szereplők: pártok, szakszervezetek, egyházak, alapítványok. (6) Egyének: önálló cselekvési képességük erősen korlátozott az előbbi kategóriákba sorolt szereplőkhöz képest.” A nemzetállami biztonsági hegemonia megszűnésével, az újabb szereplők felbukkanásával az érdekpozicionálási mechanizmusok is gyökeresen megváltoztak. Röviden: az ENSZ a bipoláris világrend megszűnésével válságba került és azóta sem tudott kilábalni belőle. A multi- és transznacionális vállalatok (TNC) anyagi potenciálja messze meghaladja a nemzetállami ENSZ-tagdíj befizetéseket, ráadásul elsősorban olyan ENSZ szakintézményeket támogatnak csak, amelyek az ő érdekeiket akceptálják. A TNC-k a szabadság, demokrácia, szolidaritás, jogállamiság, humánus és az emberi jogok, stb. nevében működő NGO-kat és INGO-kat támogatnak a nemzetállamokra való nyomásgyakorlás érdekében. A TNC-k gazdasági és politikai zsaroló pozícióba kerültek, ehhez átláthatatlan anyagi fedezet és egy globális informális mechanizmus áll rendelkezésre. Ehhez az emberi biztonság koncepciója jó érvanyagot biztosít. A nemzetállamok ENSZ befizetései egyre szűkülnek, a fizetőképes országok is egyre korlátozottabb mértékben járulnak hozzá a költségekhez. Ebbe a makro környezetbe „született bele” az emberi biztonság koncepciója.

Egyes vélekedések szerint az emberi biztonság koncepciója által az egyén a nemzetközi viszonyrendszer szereplőjeként, jogalannyá vált (perelhet), kérdés, hogy a biztonság alanya is lett egyszerre!? Egyszerűsített formában, általánosító jelleggel

² Matus János: A jövő árnyéka, nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétünkre. Pesti Csoport Kft. Kiadó. Budapest, 2005. 210. o.

³ Galló Béla a modern nemzetközi viszonyok szereplőit az alábbi kategóriákba sorolja: Hivatkozik Mitrany-re. Vö. Galló Béla: Bevezetés a nemzetközi viszonyokba. Magyar Atlanti Tanács. Budapest, 1997. 19. o. In: Juhász Krisztina: Az állam szerepének változása a globalizációban, De iurisprudentia et iure publico 2017/3.

elmondható, hogy valamely tevékenység, cselekvés, folyamat alanya az, aki azt végzi. Tehát aki „csinálja”, alakítja a folyamatot. A tevékenység, cselekvés tárgya az, akire/amire a cselekvés, tevékenység irányul. Tehát az, aki haszonélvezője vagy elszenvédője a folyamatnak. Állami keretek közt a tevékenység/cselekvés alanya és tárgya rendszerint elkülönül. Jelen írás készültkor a Föld lakossága 7 milliárd 589 millió volt⁴. Látható, hogy a „biztonsági alanyiság” érdemben nem kezelhető. Célszerű megvizsgálni, hogy hogyan jutott el az emberi biztonság koncepciója a „felszínre törésig”?

Általánosságban létezik evolutív és revolútív megközelítés. A védelem, az oltalom, a biztonság valamilyen módon való szavatolása dokumentált, vagy akár szokásjogi szinten is tetten érhető a történelemben. Ez lehetett egyes emberre, vagy csoportra, esetleg etnikumra is vonatkoztatható. (*Men/oltalom/védlevelek, Schutzpass.*) Történeti kontextusban vizsgálva: „Az emberi biztonság fogalma a 20. század vége felé bukkant fel nemzetközi szinten. (...) a nemzetközi közösség kezdte elfogadni a speciális intézkedések fontosságát annak érdekében, hogy ne csak államokat, de embereket is védjenek meg a biztonságuk elleni fenyegetésekkel szemben még akkor is, ha ez a szóban forgó kormány érdekeivel szemben áll. Az emberek védelme, vagyis az emberi jogok védelme – ami korábban az államok belügyének számított – ekkor vált elfogadottan a nemzetközi közösség ügyévé.”⁵ Meglepő párhuzamot lehet vonni az emberi biztonság koncepciója vonatkozásában Franklin Delano Roosevelt⁶ 1941. január 6-án elhangzott beszédével, amelyben többek közt megfogalmazta a „négy szabadság” ideáját (freedom of speech, freedom of worship, freedom from want, freedom from fear). Az emberi biztonságra való utalás megjelenik a Római Klub anyagaiban is. A következő nagy előrelépés egy tárgyalássorozat eredménye, a Helsinkai Záróokmány az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ, az EBESZ elődszervezete) országai által 1975. augusztus 1-jén aláírt dokumentumban is van utalás az emberi biztonság vonzataira. 1977-ben Willy Brandt volt német kancellár, megbízást kapott a Nemzetközi Fejlesztés Független Bizottsága (Independent Commission on International Development) vezetésére, amely 1980-ban tette közzé azt a jelentést, amely Észak-Dél: program a túlélésre címet viselte⁷. Az emberi biztonság 1994. évi deklarálásáig a Helsinkai Folyamat folytatásaként is történtek események, voltak fórumok, amelyek valamilyen szinten és formában foglalkoztak az emberi biztonság kérdésével. Az emberi biztonságra összpontosítás eredetét gyakran az ENSZ főtitkára, Butrosz Butrosz-Gháli által 1992-ben publikált *Napirend a békéért*⁸ megjelenéséhez (is) szokták visszavezetni. 1994-ben Mahbub ul Haq felhívta a figyelmet az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programjának (UNDP) humán fejlesztési jelentésének koncepciójára.⁹ A területi és katonai vonatkozásokon túl a jelentés azzal érvelt, hogy az emberi biztonság alapvetően az emberi élet és a méltóság kérdésével foglalkozik.

⁴ Forrás: <http://nepesseg.population.city/world/> (Letöltés ideje: 2018.05.19.)

⁵ Kondorosi Ferenc: A világ végveszélyben? A nemzetközi jog új kérdései, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 28. o.

⁶ January 6, 2018 marks the 77th anniversary of Franklin D. Roosevelt's "Four Freedoms" speech. <https://fdrlibrary.org/four-freedoms> (Letöltés ideje: 2018.05.25.)

⁷ Drábik János: Világzsákutca-Új világrend? Gold Book, 2004.

⁸ Agenda for Peace 1992." An Agenda for Peace Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping, Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992, A/47/277 - S/24111, 17 June 1992. https://peaceoperationsreview.org/wp-content/uploads/2015/08/an_agenda_for_peace_1992.pdf (Letöltés ideje: 2018.05.22.)

⁹ Human security, political science. Written By: Catia Gregoratti, In: ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, <https://www.britannica.com/topic/human-security>, (Letöltés ideje: 2017.07.12.)

3. A „human security” koncepciója¹⁰

„*Redefining Security: The Human Dimension*”: UNDP jelentés (1994) az Emberi fejlődésről. „*A jelentés az emberi biztonság fogalmát a félelemtől való szabadságra és a nélkülözéstől való szabadságra vezette vissza.*”¹¹ A UNDP jelentés kiterjesztette a biztonság „fogalmát”, s először használta az emberi biztonság kifejezést (*human security*), melynek legfőbb összetevői: (1) a humán biztonság koncepciója egyetemes biztonságfelfogás; (2) a humán biztonságban foglalt kategóriák kölcsönösen függők; (3) a humán biztonság védelmének és megteremtésének legegyszerűbb és leghatékonyabb eszköze a megelőzés. (4) a koncepció középpontjában már nem az állam, hanem az egyén áll. Az emberi biztonság koncepciója¹² a területekhez, szuverenitáshoz és az erőpolitika alkalmazásához kapcsolódó realista biztonságfogalmat, egy emberközpontú biztonság felfogással váltja fel, s a hangsúlyt a fegyverkezésről és az erőpolitikáról a fenntartható humán fejlődésre (*sustainable human development*) helyezi. A humán biztonságot veszélyeztető tényezők két szinthez kötődnek: lokális és globális. A lokális szinten jelentkező veszélyforrások: (1) a gazdasági biztonságot (*economic security*); (2) az élelmiszer-ellátást (*food security*); (3) az egészséget (*health security*); (4) a környezetet (*environmental security*); (5) a személyes biztonságot (*personal security*); (6) a közösségi biztonságot (*common security*); (7) a politikai biztonságot (*political security*) veszélyeztető tényezők. A globális szinten jelentkező veszélyforrások: (1) a népességnövekedés (valamennyi felsorolt veszélyt hordozza); (2) a globális szintű jövedelemkülönbségek (a jövedelmek aszimmetrikus eloszlása); (3) a növekvő nemzetközi migráció (menekültek, illegális migráció); (4) a környezet pusztulása (savas esők, globális felmelegedés); (5) a kábítószer-kereskedelem; (6) a nemzetközi terrorizmus. A jelentés lényegében széles körű és átfogó jellegű. Az 1995-ben a világ a Koppenhágában a tartott szociális fejlesztési csúcstalálkozóra készült¹³. A fórum az emberiség által az elmúlt 50 évben elért haladás felülvizsgálatát és a béke új struktúrájának megteremtését, fejlesztését tűzte ki a következő 50 évre, ahogy ezt Mahbub ul Haq pakisztáni közgazdász, az Emberi Fejlesztési Jelentés Hivatal vezetője is hangsúlyozta. Természetesen a számos támogató mellett nem mindenki értett és ma sem ért egyet a koncepcióval. A „rendszerzés jegyében” már vannak „értelmezési kategóriák” is, amelyek a koncepciót a definíció irányába kívánják „eltolni”: Az emberi biztonság koncepciójának gyökereit keresve elsőként a (1) természeti jogokhoz, a jogállamisághoz, az egyéni alapvető jogokhoz visszamenni, amelyeket a nemzetközi közösségnek (értsd: nemzetállamoknak!) kell(ene) megvédenie (2) a humanitárius biztonságfelfogás szerint - az emberi biztonság elérhető a nemzetközi jog megerősítésével, a nemzetközi cselekvések összehangolásával, a fegyverek és pusztító eszközök szigorú korlátozásával, a népirtás és a háborús bűncselekmények megelőzésével és szigorú büntetésével. (3) az emberi biztonság széles körű koncepciója értelmében mindenhol és mindenkor garantálni kell az emberek biztonságát és az egyéni jólétet.

¹⁰ Vö. Human Development report 1994. (New dimensions of human security) (6-22. o.) Forrás:

http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf (Letöltés ideje: 2017.05.22.)

¹¹ Kondorosi Ferenc: A világ végveszélyben! A nemzetközi jog és a politika új kérdései. Alexandra Kiadó. Budapest, 2008. 101.o.

¹² Száraz Enikő: A biztonság új dimenziói, Külügyi Szemle, 2003/2. nyár, http://kki.hu/assets/upload/KULUGY_KulugyiSzemle_2003_2szarazenikofolyoirat1.pdf (Letöltve: 2017.10.30.)

¹³ Des Gasper and Oscar A. Gómez: Human Security – Twenty Years On, 16. December 2014. <http://hdr.undp.org/en/content/human-security-%E2%80%93-twenty-years> (Letöltve: 2018.01.23.)

4. Pro és kontra

A humán biztonság elnevezés egy neologizmus, amely a hidegháború termékeként is felfogható. Az archaikus biztonság szemlélettel szemben, amely a biztonság realiztikus, államközpontú paradigmáját, a területi integritás elsőbbségét jelenti, az emberi biztonság az egyén esetében más nézőpontot képvisel¹⁴. Egy biztos: a koncepció ráirányította a figyelmet a változásokra, a megoldás szükségességére, a cselekvési kényszerre.

A biztonság fogalma a fejlődésen ment keresztül, amiben már nem az erő az egyedül meghatározó. Az emberi biztonság kiterjesztésre került minden ember biztonságára, mindenhol: az otthonukban, a munkájukban, az utcájukban, a közösségükben, a környezetükben¹⁵.

A nemzetközi biztonság elérésének lehetőségét a fejlesztés biztosíthatja. A hagyományos és az egyéni biztonság közelítése, az egyén biztonsági emancipációja és fejlődése a nemzetközi biztonsági menetrend fókuszába került. Fontos azonban megjegyezni, hogy az állam, a fejlesztési ügynökségekkel, a nem kormányzati szervezetekkel és a civil társadalmi csoportokkal együtt, továbbra is e biztonság leghatékonyabb szereplője maradt.¹⁶ Az emberi biztonság univerzális, összetevői kölcsönösen függenek egymástól, inkább a megelőző, és nem a reagáló intézkedéseken alapul, és alapvetően emberközpontú.¹⁷ A legjelentősebb kritikák különösen a fogalmi kétértelműség és a pontos meghatározás hiányára vonatkoznak.¹⁸

A biztonság fogalmának kiterjesztése a környezeti degradáció és a környezetszennyezéstől a hajléktalanságig és a munkanélküliségig terjedő kérdésekben, Khong azt állítja, hogy ha mindent prioritásként kezelünk, ezzel a lényegét fedjük el.¹⁹ Páris azt állította, hogy az emberi biztonság hasonlítható más, ugyanolyan homályos fogalmakhoz, mint a „fenntartható fejlődés” – „mindenkinek van rá, de kevés embernek világos elképzelése van arról, hogy mit jelent.”²⁰

Newman normatív módon vonzónak, de analitikusan gyengének értékelte az emberi biztonság koncepcióját²¹. Még Lakhdar Brahimi, az Afganisztán, Irak és Haiti egykori különleges képviselője, valamint az ENSZ békefenntartó bizottságának elnöke is kijelentette: „Nem használom az emberi biztonság kifejezést, mert nem tudom pontosan, hogy mit értek alatta, és aggódom, hogy valaki fel fog kérni és ellentmondana nekem.”²²

¹⁴ Luke Johns: Az emberi biztonság fogalmának kritikai értékelése. A Critical Evaluation of the Concept of Human Security, 2014.07.05. Forrás: <https://www.e-ir.info/2014/07/05/a-critical-evaluation-of-the-concept-of-human-security/> (Letöltés ideje: 2018.04.22.)

¹⁵ Mahbub ul Haq, Reflections on Human Development. Oxford University Press. New York 1995. 115. o.

¹⁶ Kaldor, Mary: Human Security, Cambridge: Polity Press. 2007. 6. o. Kaldor, Mary New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era, Cambridge: Polity Press. 1999.

¹⁷ United Nations (UN) (1994) *United Nations Development Report*, New York: United Nations Development Programme 22-23. o.

¹⁸ On the problem of “conceptual stretching,” see Giovanni Sartori, ‘Concept Misinformation in Comparative Politics’, *American Political Science Review*, 64(4), (December, 1970) 1033-1053. o.

¹⁹ Khong, Y. F: Human Security: A Shotgun Approach to Alleviating Human Misery? *Global Governance* 7(3) 2001. 231-236. o.

²⁰ Paris, Roland: ‘Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?’ *International Security* 26(2) 2001. 88. o.

²¹ Newman, Edward : Critical Human Security Studies, *Review of International Studies*, 36(S1) 77-94. o.

²² Lakhdar Brahimi, quoted in Mary Martin and Taylor Owen, ‘The Second Generation of Human Security: Lessons from the UN and EU Experience’, *International Affairs*, 86 (1) 2010. 211–224, 215-216. o.

Elválva az elmélettől, hivatkozva egy átfogó munkára²³, az alkalmazhatóság tekintetében az UNESCO 2005-ös humán biztonsággal foglalkozó konferenciáján Shahrbanou Tadjbakhsh²⁴, a párizsi székhelyű Centre d'études et Recherches Internationales (CERI) kutatóintézet munkatársa hét fő kritikát fogalmazott meg a koncepció gyakorlatával szemben: (1) nincs egy általánosan elfogadott definíciója a humán biztonságnek, (...)a jelentőségét senki sem vitatja, megfogalmazása és hatóköre azonban olyan hatalmas, hogy alkalmatlan a gyakorlatba való átültetésre; (2) megkérdőjelezi, hogy a nemzetbiztonság növelés és a humán biztonság előmozdítása valóban szükségszerűen egymástól elváló és versengő folyamatok-e - szeptember 11-ével ugyanis újra előkerült a nemzetbiztonság kérdése, és a hatalmas – elsősorban katonai jellegű –beruházások messze felülmúlják a segélyeket, kérdés azonban, hogy ez valóban aláássa-e a humán biztonság koncepcióját; (3) problémás a gyakorlati megvalósítás – nincs egy olyan általánosan elfogadott nemzetközi szerv, melynek feladata a humán biztonság megvalósítása lenne (sok állam unilaterálisan beemelte ezt külpolitikái prioritásai közé, ám egységes nemzetközi keret azonban egyelőre még nincs); (4) nem tisztázottak a prioritások, nincsenek egyértelműen meghatározva a legfőbb fenyegetések, ez pedig ismételt megnehezíti egy akcióterv kialakítását; (5) a szektorok közötti együttműködés megvalósítása gyakorlatban elég nehéz nemzetközi beavatkozás esetén még mindig az államoké és nemzetközi szervezeteké a főszerep, emiatt viszont problémás a globális stratégiák kidolgozása;(6) hatékony fellépéshez a konfliktusok jellegét és kiváltó okait is jobban kellene ismerni;(7) végül pedig az is kérdéses, hogy hogyan lehet úgy gyakorlatba átültetni a humán biztonság elméletét, hogy közben ne okozunk kárt a korábbi humanitárius intervenciók kapcsán ugyanis gyakran arra panaszkodtak a konfliktusban érintettek, hogy a beavatkozás több kárt okozott, mint hasznot éppen ezért a beavatkozásokat egyértelműbb célokkal és hatékonyabb koordinációval kell végrehajtani.

Összegezve: nehéz bármilyen állást foglalni akkor, ha nem tudjuk, pontosan miről van szó. Egy valami viszont tisztázott: az emberi biztonság koncepciója kiváló érdekpozicionálási eszközzé vált és a politikai korrektség jegyében nem illik neki ellent mondani.

5. Hely és szerep

Az emberi biztonsággal foglalkozó írások rendszerint úgy kezdődnek, hogy a „human security” nem tagadja és nem támadja a hagyományos biztonság fontosságát, de a biztonság fogalmát új „dimenziókkal” bővíti ki (redefinition of security). Az állam lényeges elem marad, mert neki kell fellépni a veszélyekkel szemben, és most már(!) a biztonság alanya nem az állam, hanem az ember, mind egyéni, mind közösségi, mind globális értelemben. Paradox megállapítás, mert a biztonságot nem az egyes személyek „csinálják”, tehát nem lehetnek alanyok... Az emberi biztonság koncepciója, tehát az állam biztonságát is hangsúlyozza, de kiemeli, hogy a XXI. századra az egyént és a társadalmi közösségeket

²³ Péczeli Anna: A humán biztonság elmélete és gyakorlata, Kanada és Japán példáján. Grotius. A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének Online Tudományos Folyóirata, 2011. Forrás: http://www.grotius.hu/doc/pub/ESLRKT/2011_243_peczeli_anna_a_human-biztonsag_elmelete_es_gyakorlata.pdf. (Letöltés ideje: 2017.12.12.)

²⁴ Tadjbakhsh, Shahrbanou: „Human Security: The Seven Challenges of Operationalizing the Concept”, paper presented as part of the UNESCO discussion "Human Security: 60 Minutes to Convince", Paris, 13 September 2005. http://www.peacecenter.sciences-po.fr/pdf/unesco_13-09-05.pdf (Letöltés ideje: 2017.12.12.)

sokkal több veszélyforrás éri, mint az államot. Újabb paradox megállapítás: a közösség és az egyén hol élnek, ha őket több veszély éri, mint az államot? Induljunk ki az „új dimenziókból”! A biztonsági tanulmányok elmélete is könyvtárnyi, nehezen áttekinthető irodalommal rendelkezik. Buzan és Little²⁵ a biztonság öt, míg mások négy szintjét különböztetik meg, de mióta átment a köztudatba az emberi biztonság koncepciója, azóta ildomos a felsorolást az egyéni szinttel kezdeni. Szintek: (1) Nemzetközi rendszerek; (2) nemzetközi alrendszerek; (3) egységek; (4) alegységek; 5) egyének. A szintek mellett léteznek komplexumok, dimenziók, szektorok és területek is. Az emberi biztonság koncepciója az öt veszélyeztető tényezőt sorolja fel, amelyek két szinthez kötődnek: lokális (7 db) és globális (6 db). A két alapelv a félelemtől és a nélkülözéstől való szabadság. Ezek nem dimenziók, hanem a dimenziókhoz, területekhez köthető veszélyek. Ezek szerint az emberi biztonság koncepciója nem is a biztonságról szól? „A biztonság akkor valós, ha a fenyegetettség mértéke megegyezik, vagy kisebb a védelmi képességnél. Azonban, ha a védelmi képesség túlzott, akkor az újabb fenyegetettségeket generálhat”.²⁶ Ha egy stratégiai szintű értelmezést minden területre egyformán használunk, akkor a 4. fejezetben leírtak valamelyike „extra” megerősítést is kaphat. Fontos tehát a stratégiai-taktikai-végrehajtó, a központi, regionális (területi) és helyi vonatkozásokat egységes rendszerben kezelni. Ez azért is lényeges, mert a jelenlegi vizsgálatok rendszerint formális kereteket töltenek ki és a társadalmi folyamatok esetében az informális tényezőkkel, ide értve a közösségi szinteket is, „nem tudnak mit kezdeni”. Az emberi biztonság koncepciójához köthető új dimenziók nem nevezhetők sem újnak, sem dimenziónak, mert a meglévő dimenziókból, területekből logikusan leképezhetők.

6. Következtetések

Az emberi biztonság koncepciójában a biztonság és a veszélyek összekapcsolása olyan paradigmaticus jelenség, amely a biztonság és a veszélyek direkt viszonyrendszereként kerül megállapításra, holott a biztonság egy olyan folyamatba illeszthető eredmény, állapot, érték és értékmérő, amely a veszélyek, fenyegetések valamint az azok kezelése során alkalmazott ellenirányú mechanizmusok, eljárások, megoldások közti viszonyrendszer adott állapotát jelzi²⁷. Az emberi biztonság esetében csak a veszélyekre hivatkozni azt is jelenti, hogy az „alany” és a „tárgy” nem azonosítható.

Az emberi biztonság koncepciója, ha érdemi megoldást nem is jelent a valós gondokra, de komoly hatást váltott ki a nemzetközi viszonyrendszerben, ráirányította a figyelmet egy problémahalmazra.

Az emberi biztonságnak kezdettől fogva nincs konszenzusos fogalma, egy sokféleképpen értelmezhető, a folyamat és rendszerillesztést mellőző, számtalan variációban interpretált koncepció és annak magyarázata létezik.

A nemzetközi viszonyrendszer szereplői a hidegháború lezárását követően jelentősen módosultak, pozicionálás terén a nemzetállamok rovására a multinacionális vállalatok (TNC) és az INGO-k kerültek előtérbe, a nemzetközi szervezetek (pl. ENSZ)

²⁵ Buzan, Barry – Little, Richard: The idea of 'International System'; Theory Metts History. International Political Science Review, 1994.

²⁶ Vida Csaba: A biztonság és a biztonságpolitika katonai elemei (A biztonsági tanulmányok új korszaka), Nemzetbiztonsági Szemle. Különlenyomat, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet.

²⁷ Lásd részletesen: Teke András: A deklarált veszélyértelmezés biztonsági kockázatai, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIX. Pécs, 2017. 27-34. o.

szerepüket az új érdekérvényesítési mechanizmusok miatt egyre nehezebben töltik be. Ebben a környezetben az emberi biztonság koncepciója jól felhasználható bárminek az indoklására vagy cáfolására.

Az emberi biztonság koncepciója új „játékszabályokat” kívánt bevezetni a régiék megtartása mellett, egyben kritizálva és felülírva azokat.

A TNC-k és az INGO-k működése mögött komoly gazdasági és politikai érdekek húzódnak meg, amelyeket emberi jogi, emberi biztonsági köntösbe bújtatva próbálnak érvényesíteni.

Az emberi biztonság koncepciója társadalmi oldalról valóságos „*circulus vitiosus*”, informatikai oldalról „*Trójai faló*”, revolucionista megközelítésből „*mesterséges mutáció*”, köznyelven szólva „*fából vaskarika*”.

A nemzetállamok szerepe az emberi biztonság megvalósításában megfogalmazásra került a felelősség hangsúlyozásával, ugyanakkor a nem működő államok kötelezettségeit és felelőségét a koncepció a működő államokra terheli át.

Bár Kanada és Japán élen jár az emberi biztonság koncepciójának adaptálásában, az EU egyfajta doktrínaként kezeli, de a koncepció politikai, stratégiai beágyazottsága nehezen valósul meg, éppen a „kódolt” paradoxonok miatt.

Az ENSZ és más nemzetközi szervezetek a saját működésük biztosítása érdekében zsarolható pozícióban vannak és gazdasági, politikai érdekek kielégítése érdekében kénytelenek sok esetben érdekmotivációs döntést hozni.

Ergo, az emberi biztonság egy mutáns elem a biztonságkezelés hagyományos rendszerében, amelyet potens érdekérvényesítők azért is ki tudnak használni, mert maga a koncepció nem került folyamat és rendszerillesztésre. Az elmúlt időszak tanulsága szerint az érdekelteknek nem „sürgős” a folyamat és rendszerillesztés.

7. Befejezés

Az emberi biztonság (human security) koncepciója tipikus példája a formális problémamegoldásnak. A hidegháború bipoláris hatalmi, érdek- és értékstruktúrájának az összeomlása olyan helyzetet teremtett, hogy a hagyományos módszerek már nem működtek, de a problémákat meg kellett oldani. A nemzetközi szervezetek, így legfőképpen az ENSZ rákényszerültek, hogy sürgősen megoldást találjanak. A megoldás nem az összefüggések ok-okozati láncának vonalán indult el, hanem valamilyen megoldást akart produkálni. Ez a megoldás az 1994-ben deklarált „emberi biztonság” koncepciója volt, ami bár megoldásnak tűnt, inkább a problémákat sokszorozta meg azáltal, hogy újabb paradoxonokat produkált. Egy megoldás van: újra kell definiálni a globális biztonsági rendszert a „koncepció-szereplők-szabályok” elv alapján és újra kell strukturálni a működési mechanizmusokat és viszonyrendszereket, ahol az „alany” és a „tárgy” a helyére kerül és nem diszfunkcionálisan jelenik meg.